

DRAGUTIN KATALENAC
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
Osijek, Europske avenije 24
e-mail: dkata@knjiga.gskos.hr

UDK 027.4(497.5)

priopćenje sa stručnog skupa

**OTOCI U STRUJI - OTOCI U MREŽI:
razvoj mreža narodnih knjižnica u novim uvjetima**

SAŽETAK

Hrvatsko knjižničarstvo i knjižnice su u krizi globalnog karaktera. Utjecaj krize naročito je izražen u narodnim knjižnicama, te posebno u segmentu stanja i razvoja njihovih mreža na lokalnoj, županijskoj i državnoj razini. U radu se, na poznatim načelima razvoja narodnih knjižnica (UNESCO, hrvatski Standardi) i nakon provedene analize predratne i poslijeratne situacije, predlažu temeljni principi umrežavanja narodnih knjižnica.

UVOD

Hrvatske knjižnice i knjižničarstvo u cjelini nalaze se u razdoblju najtemeljitijih promjena u povijesti svog postojanja. Promjene vezane uz njihovo vanjsko okruženje ili samu suštinu njihovog vlastitog djelovanja su tako mnogobrojne i dalekosežne, da se s pravom može govoriti da hrvatsko knjižničarstvo i knjižnice prolaze razdoblje krize.

Društvene promjene koje uvjetuju djelovanje knjižnica nisu ograničene samo na pojedini segment društva, tj. društvene, odnosno političke zbilje, već su GLOBALNOG KARAKTERA¹. Mogućnosti reagiranja knjižnica na izazove trenutka svjedoče o njihovoj osposobljenosti da kriznu situaciju dožive i prožive kao OPASNOST/ PRIJETNJU ili MOGUĆNOST/ RAZVOJNI POTICAJ, pri čemu se mora napomenuti da su knjižnice tijekom svoje povijesti u nekoliko navrata bile suočene s izazovima globalnog karaktera, kao i izazovima novih tehnologija i uvijek su POZITIVNO na njih odgovorile razvijajući svoju djelatnost i jačajući ulogu u društvu².

NARODNE KNJIŽNICE I KRIZA

¹ Radi se prvenstveno o sljedećim promjenama:

1. POLITIČKE: promjene u političkom sustavu kao npr. Promjene u zakonodavstvu i vladinim stajalištima; promjene u javnom značaju (propagandi); teritorijalno preustrojstvo i dr.
2. GOSPODARSKE: globalne odnosno strukturalne ili promjene izazvane nedostatkom resursa (kriza resursa).
3. DRUŠTVENE: promjene u odgoju i obrazovanju, potrošnji, populaciji (nove zajednice) i si.
4. TEHNOLOŠKE: razvoj informatizacije i komunikacija, dostupnost informacijama i dr.
5. NESTABILNOSTI vezane uz rat i poratne uvjete.

² Nastale na razmeđu usmene (oralne) i pisane kulture knjižnice ubrzo postaju središnja mjesta civilizacijskog napretka (usp. antički Grčku).

Izumom tiska knjižnice ulaze u "Gutenbergovu eru" - kulturu tiska - stvaraju se prve moderne (nacionalne) knjižnice kao jezgre budućih nacionalnih knjižničnih sustava.

Izumom rotacionog tiska knjižnice ulaze u kulturu kasnog tiska - pojava javnih, narodnih knjižnica (public library) i opća demokratizacija pristupa knjizi putem knjižnica, te njihova društvena afirmacija.

Tijekom svih ovih razdoblja knjižnice zadržavaju ulogu stožernih informacijskih ustanova.

Izumom računala i tehnologija zasnovanih na računalima, knjižnice ulaze u informatičku eru ili bezpapirnu, digitalnu civilizaciju i sve uspješnije odgovaraju na prijetnje nestajanja u konceptu PRIVIDNE/ VIRTUALE KNJIŽNICE postavljajući se u temelje GLOBALNE INFORMATIČKE INFRASTRUKTURE ujedinjujući tradicionalne i suvremene vrijednosti.

Narodne knjižnice spremno su prihvatile, također, ponuđene izazove i odgovorile temeljnim prevrednovanjem svojih temeljnih ciljeva, zadataka i funkcija.

"Narodna knjižnica je mjesno obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućuje neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti."

Ona "osigurava osnovne uvjete za učenje kroz cijeli život, neovisno odlučivanje i kulturni razvitak pojedinca i društvenih skupina"³.

Na ovim temeljnim postavkama sadržanim među ostalim u UNESCO-vom Manifestu za narodne knjižnice iz 1994. god., ali i hrvatskim Standardima za narodne knjižnice iz 1991. god., te UNESCO-vom Standardu za javne knjižnice zasnivaju se razvojna opredjeljenja narodnih/javnih knjižnica:

- "suvremena narodna knjižnica se u svojim osnovnim funkcijama i zadacima mora utemeljiti i razvijati kao javna knjižnica lokalne zajednice uz potpuno poštivanje principa odanosti zajedničkim potrebama i vrijednostima, te omogućavanje uspostavljanja i razvoja bogatog raspona izvora, službi i aktivnosti koje od javnih knjižnica zahtijeva suvremeno društvo s ciljem osiguravanja pojedincu/ korisniku osjećaj mjesta u društvu;
- narodna knjižnica se mora razvijati kao tzv. "integrated library resource" - otvorenost prema novim medijima - suvremenim prijenosnicima, odnosno izvorima informacija i izgrađivanje i njegovanje zbirke građe na svim medijima: od tradicionalnih pisanih ili tiskanih do suvremenih : AV, CD, CD-ROM, CF, multimedija, realije (igračke) i si.;
- narodne knjižnice su značajni instrument u razvoju demokratizacije; u njihovim informacijskim izvorima i mogućnostima trebaju se odražavati raznolikosti političkih, vjerskih, kulturnih, nacionalnih, filozofskih i dr. stajališta i mišljenja ne samo uže ili šire zajednice (mjesta, grada, županije, države) nego i svjetske zajednice u cjelini;
- u odnosu na svoje korisnike suvremene narodne knjižnice moraju prihvatiti aktivniju ulogu potičući rad ne samo za postojeće, nego i za prepoznate ili potencijalne skupine korisnika, naročito pripadnike tzv. marginalnih skupina: hendikepiranih, starijih osoba, bolesnika na stacionarnom liječenju, zatvorenika, pripadnika nacionalnih manjina i skupina i dr.;
- osim nastojanja da temeljne službe i usluge narodnih knjižnica, (koje proizlaze iz univerzalnog prava na informaciju), osiguravaju svim korisnicima besplatno, narodne knjižnice se sve više moraju programski usmjeravati novim oblicima djelatnosti i programima u skladu sa zahtjevima suvremenog društva (igraonice, biblioterapija, općeobrazovni programi, kvalitetno provođenje slobodnog vremena, samopomoć i pomoć na svim područjima i dr.), kao i novim potencijalnim izvorima sredstava.

STANJE I POLOŽAJ NARODNIH KNJIŽNICA U HRVATSKOJ

U odnosu na izrečeno, stanje i položaj narodnih knjižnica u Hrvatskoj može se označiti prisutnošću dva temeljna modela ili paradigme:

1. model tradicionalne narodne knjižnice - knjižnice shvaćene prvenstveno u funkciji spomenika i promicatelja nacionalnih kulturnih vrijednosti pretočenih u knjigu, pri čemu se kao primarna pojavljuje funkcija čuvanja, njegovanja i razvijanja nacionalne

³ UNESCOv Manifest za narodne knjižnice.// Novosti HBD. broj 5(listopad 1994. –veljača 1995.), str. 11.

- kumire, jezika i pismenosti (narodna knjižnica kao izraz kolektivne, a ne individualne potrebe);
2. model suvremene narodne knjižnice - lokalnog otvorenog knjižnično informacijskog centra u kojem su korisnik i njegove raznorodne informacijske potrebe ishodište i središte svekolikih aktivnosti, a knjižnica vrelo svekolikih (multimedijjskih) knjižničnih resursa.

pri čemu je sve više uočljiv otklon prema drugom modelu uz zadržavanje pozitivnih tradicija prvoga.

NARODNE KNJIŽNICE I UMREŽAVANJE

Široko postavljene zadaci profilirali su i svijest o nužnosti međusobnog povezivanja knjižnica i stvaranju mreža kao odgovoru na sve veću množinu ciljeva, funkcija, zadaća i zahtjeva. "Ni jedna knjižnica nije otok" (D.Urquhart) jednostavno je geslo, koje temeljeći se na osnovnoj egzistencijalnoj situaciji svake knjižnice ("biti otok") zagovara njihovo povezivanje kao odgovor na temeljno pitanje vlastitog opstanka.

"Da bi se osigurala nacionalna knjižnična koordinacija i suradnja, u pravnim se propisima i strateškim planovima mora definirati i promicati nacionalna, knjižnična mreža zasnovana na dogovorenim normiranim službama.

Mreža narodnih knjižnica mora se vezati uz nacionalne, regionalne, znanstvene i stručne knjižnice, kao i uz knjižnice škola, fakulteta i sveučilišta."⁴

Pitanja sudbine narodnih knjižnica i njihovih mreža⁵, odnosno vitalnost ideje umrežavanja s jedne strane, te potreba planiranja, izgradnje i razvoja nacionalne knjižnične mreže i nacionalne mreže narodnih knjižnica kao jednog od njenih "podsustava" od temeljnog su značaja naročito danas, kada smo poslije iskustava socijalističkog planskog odnosa prema razvoju kulture, pa tako i knjižnica, nakon rata i ratnih razaranja, koja su naročito teško pogodila narodne knjižnice i njihove mreže, suočeni s mnogobrojnim izazovima suvremenog (narodnog) knjižničarstva.

STANJE I OBLIKE MREŽA NARODNIH KNJIŽNICA PRIJE 1991. GOD.

Osnovnu odliku mreže narodnih knjižnica, naročito u odnosu na dostignuti stupanj razvoja, kako mreža, tako i pojedinih jedinica unutar mreža (tj. knjižnica, knjižnih ograna, stacionara ili drugih stacionarnih oblika s jedne strane, i bibliobusne djelatnosti kao mobilnog oblika s druge strane) činila je nejednolika razvijenost knjižnične infrastrukture u pojedinim područjima i oštra podjela na:

1. knjižnično razvijene sredine s jakom središnjom narodnom (gradskom ili općinskom) knjižnicom (ili knjižnicama kao u slučaju Zagreba) većinom kao samostalnom ustanovom, pri čemu je većina ovih knjižnica imala razvijenu i mrežu ograna, knjižnih stanica i stacionara i/ili bibliobusnu službu, a u osnovnim pokazateljima uglavnom zadovoljavala temeljne zahtjeve standarda (prostor, fond, oprema, stručno osoblje, stručna sredstva);
2. knjižnično nerazvijene sredine s narodnim knjižnicama kao knjižnicama u sastavu

⁴ UNESCOv Manifest za narodne knjižnice 1994.

⁵ Umrežavanje i povezivanje tradicionalno je imanentna značajka narodnih knjižnica u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj: od vremena nastanka na prosvjetiteljskom modelu knjižnice-potpore nacionalnim kulturnim stremljenjima u sklopu Ilirskog pokreta (mreža tzv. ilirskih čitaonica), vremena "pokreta pučkih čitaonica" s početka 20.-tog stoljeća ili unutar socijalističkog populističkog kulturnog koncepta

drugih ustanova, pri čemu su gotovo sve ove knjižnice ujedno i jedine narodne knjižnice u lokalnoj zajednici (općini) ili je mreža ogranaka tek rudimentarna i nepovezana; sa skromnim osnovnim pokazateljima daleko ispod zahtjeva standarda (1 ili 2 zaposlena stručna djelatnika, broj knjiga ispod 1 knjige po stanovniku, neadekvatan prostor i oprema, skroman obuhvat stanovništva i djelatnost ograničena pretežno samo na (općinsko) središte.

Suvremeni oblici povezivanja knjižnica s ciljem stvaranja jedinstvenog (općinskog, regionalnog i si.) knjižničnog sustava bili su tek u začetku i ograničavali su se na zajedničko planiranje, izmjenu iskustava, djelatnost matičnih službi i si.

Postojeće mreže narodnih knjižnica mogu se po svojim općim karakteristikama podijeliti u četiri osnovne skupine:

1. suvremeno organizirane mreže : u stacionarnom obliku samo u najrazvijenijim sredinama (Zagreb), te u sredinama s organiziranom bibliobusnom službom;
2. tradicionalno organizirane mreže: mreže zasnovane na stacionarnim oblicima skromnih mogućnosti i karakteristika s čvršćom vezanošću za središnju (općinsku) knjižnicu ili središnju knjižnicu sustava s centraliziranom nabavom i obradbom, planskim razvojem i izgradnjom, te tradicionalnim oblicima rada;
3. nesustavno/ stihijno organizirane mreže: mreže također zasnovane na stacionarnim oblicima skromnih općih mogućnosti sa stvarnom ili tek formalnom povezanošću sa središnjom knjižnicom mreže, pri čemu mreža i pojedine jedinice nisu građeni planski sustavno već stihijski na pretežno neknjižnim načelima (tzv. zahtjevi dnevne politike);
4. nepovezane zasebne knjižne jedinice i oblici: na području iste šire teritorijalne cjeline (općine) postoji više međusobno nepovezanih ogranaka koji djeluju samostalno s tek osnovnom međusobnom koordinacijom rada.

Problemi vezani uz stanje postojećih i razvoj novih mreža narodnih knjižnica prije rata mogu se, dakle, sažeto označiti kao:

- PROBLEMI UNUTAR STRUČNOG KONCEPTA, (tj. nepostojanje jasnog, stručno utemeljenog modela izgradnje mreže narodnih knjižnica na lokalnoj, regionalnoj i državnoj razini);
- PROBLEMI U OKRUŽENJU (negativni utjecaj države/ zakonodavca, problemi na lokalnoj razini vezani uz nizak status knjižničarske djelatnosti i knjižnica u društvu).

STANJE I ODLIKE MREŽA NARODNIH KNJIŽNICA U RAZDOBLJU 1991. - 1997.

Kao što je već ranije navedeno, množina promjena, od kojih je većina bila suštinskog, pa i globalnog karaktera, koje su od 1990./91. god, počele djelovati na ukupnost hrvatskog društva u velikoj su mjeri utjecale i odredile položaj, odnosno stanje narodnih knjižnica i njihovih mreža. Korjenite političke i gospodarske promjene⁶ utjecale su na suštinske promjene u društvu⁷.

Ukoliko se navedene promjene mogu u prvom redu označiti kao NACIONALNE po karakteru, utjecaj novih tehnologija (kompjutorska i kompjutorski zasnovana tehnologija, komunikacijska tehnologija, dostupnost informacijama i si.) pridodala je promjenama GLOBALNI karakter.

Svim navedenim promjenama temeljni ton i oblik utisnuo je rat, ratna i ratom izazvana poratna zbivanja u Hrvatskoj od 1991. god. do danas.

Iako su se narodne knjižnice u Hrvatskoj pokazale kao vitalne ustanove sposobne ne samo prilagođavanju novim izazovima, nego i kreativnom odnosu prema njima⁸, utjecaj navedenih promjena na narodne knjižnice u Hrvatskoj, naročito u odnosu na održavanje postojećih i razvoj novih mreža i jedinica unutar pojedinih mreža bio je izrazito NEGATIVAN i rezultirao je raspadom velikog broja ranijih mreža i/ili stagnacijom u razvoju malobrojnih preživjelih.

⁶ Prijelaz iz jednostranačkog sustava socijalističkog jednoulmlja u višestranački sustav parlamentarne demokracije, iz samoupravnog/državnog/socijalističkog u tržišno gospodarstvo, iz zatvorenog sustava (MI kao centar svijeta) u otvoreni sustav različitih i često suprotstavljenih svjetonazora (MI smo jedinka u množini svjetske zajednice) i zakonske posljedice ovog prelaska naročito u sferi upravljanja, odnosno definiranja osnivačkih i vlasničkih prava, financiranja djelatnosti i drugim pitanjima koja definiraju položaj knjižnica u društvu.

⁷ Utjecaj na sve segmente društvenog života: odgoj i obrazovanje, kulturu, informiranje s jedne strane, te razgradnja dosadašnjih i pojava novih populacijskih skupina i zajednica s druge strane.

⁸ Naročito u odnosu na temeljne zahtjeve DEMOKRATIZACIJE DRUŠTVA u sklopu kojeg se one pojavljuju kao prirodno najprimjerenija ustanova kroz koju se promiču i unapređuju znanja i vještine demokracije.

Postoji očita sukladnost između temeljnih ciljeva i zadataka narodnih knjižnica i principa demokratizacije:

- otvorenost različitim mišljenjima, svjetonazorima i idejama;
- ravnopravnost i jednakovrijednost pojedinca/ korisnika;
- aktivan odnos u realizaciji prava pojedinca da bude obaviješten;
- suprotstavljanje SAim pokušajima ograničavanja osobne slobode na intelektualnom i drugim poljima;
- svijest o zajedništvu.

Može se uvjetno reći da STUPANJ DEMOKRATIZACIJE NEKOG DRUŠTVA MOŽEMO MJERITI STUPNjem RAZVIJENOSTI I OSPOSOBLJENOSTI NARODNIH (I DRUGIH) KNJIŽNICA I NJIHOVIH MREŽA.

RAZLOZI RASPADA MREŽA

1. Rat i ratna razaranja.

Množina ratom uništenih, teško ili lakše oštećenih narodnih (i drugih) knjižnica, njihovih prostora, zbirki, opreme i dr. jasno ističu karakter rata vođenog na području Hrvatske⁹.

Ratna zbivanja i razaranja najvećim su dijelom, barem na područjima izvođenja neposrednih vojnih operacija (linija bojišnice) ili privremeno okupiranim područjima, utjecala na uništenje većine dotadašnje knjižnične infrastrukture, pa tako i nestanak i raspad mreža.

Iako se s akcijama obnove narodnih knjižnica krenulo još u danima rata i razaranja, te su pokrenute mnogobrojne akcije i projekti, osigurana i utrošena znatna sredstva, ipak se rad na obnovi narodnih knjižnica može ocijeniti nedovoljno zadovoljavajućim:

- nedovoljno je zajedničkih, sveobuhvatnih akcija;
- aktivnosti su pretežno usmjerene prema pojedinim knjižnicama ili pojedinim problemima ovih knjižnica (prostor, fond, oprema);
- zapostavljena je cjelina problema kako u odnosu na obnovu pojedinih knjižnica¹⁰, tako i njihovih mreža.

Uočljivo je ODSUSTVO NACIONALNE STRATEGIJE OBNOVE koja bi počivala na opredjeljenjima dugoročnog razvoja sustava narodnih knjižnica s jedne strane i sveobuhvatnog pristupa problemima obnove s druge strane (obnova knjižnica i obnova mreža, izgradnja/ obnova fondova, kadrovska obnova i stručno usavršavanje, obnova i osuvremenjivanje djelatnosti, pitanja zahtjeva i potreba prognanika/ povratnika kao korisnika i dr.)

2. Političke, gospodarske i opće društvene promjene. Promjene u zakonodavstvu.

Negativni utjecaj političkih, gospodarskih i opće društvenih promjena o kojima smo ranije govorili, na stanje i razvoj mreža narodnih knjižnica na lokalnoj, županijskoj/ regionalnoj i državnoj razini, a koje su svoj normirajući oblik dobile u nizu novih zakona i zakonskih rješenja, uvjetovali su produbljivanje od ranije naslijeđenog konfliktnog, neharmoničnog odnosa društva (manjim dijelom države, a znatnije lokalne zajednice) i (narodnih) knjižnica¹¹. Iako je opće prihvaćeno da narodne "knjižnice mogu društvu biti jako korisne", one i nadalje trebaju samostalno osvajati polja svoje slobode i jačati demokratske, stručne i ostale elemente svoje djelatnosti.

Negativni utjecaji ovih odnosa naročito su uočljivi na sljedećim poljima:

2.1. Redefiniranje vlasničkih i osnivačkih prava.

Zakonsko redefiniranje vlasničkih i osnivačkih prava nad narodnim knjižnicama (i ustanovama u čijem sastavu dio njih djeluje), izvršeno na temelju novog teritorijalnog ustrojstva države, ali i drugih (ne strukovnih) kriterija, suštinski je odredilo sudbinu postojećih mreža i stvorilo nove zakonske temelje za ubuduće. Analizom provedenog prijenosa osnivačkih i vlasničkih prava može se konstatirati različit pristup u odnosu na

⁹ Osvajački agresorski rat utemeljen na nacionalističkoj i šovinističkoj ideologiji uništavanja, među ostalim, temeljnih kulturnih i nacionalnih vrijednosti drugog naroda.

¹⁰ Osiguravanje osnovnih infrastrukturnih preduvjeta: prostor, oprema, kadrovi, fond, ali i stručnih pretpostavki: stručno formiranje i uspostavljanje knjižnica i dr.

¹¹ Iako im se ciljevi i zadaci preklapaju i dobrim dijelom su zajednički (razvitak demokratskih odnosa i sveopći napredak pojedinca i društva u cjelini) u taktičkom, a naročito operativnom provođenju se suštinski razlikuju.

knjižnice s istim ili gotovo istim zadacima i funkcijama te položajem unutar hrvatskog knjižničnog sustava¹².

Zakonski pristup ovom problemu ukazuje, dakle, na nekonzistentnost: podjela nije stručno utemeljena, nije poštovan ni postignuti razvoj, osnovne zajedničke funkcije i zadaci, mjesto (sadašnje ili buduće) u sklopu nacionalnog knjižničnog sustava ili razvoja lokalne mreže, niti opredjeljenja struke u odnosu na strategiju razvoja. Podjela se temelji na POLITIČKOM VOLUNTARIZMU i proizvoljnosti i odražava odnos političkih snaga.

Posljedice ovih zakonskih rješenja su gubitak javnih knjižnica te raspad mreža i nepostojanje odgovarajućeg zakonskog okvira za njegovo efikasno uspostavljanje.

Knjižnice i njihovi osnivači su u startu dovedeni u poziciju međusobnog sukoba.

2.2. Novo teritorijalno ustrojstvo.

Novo teritorijalno ustrojstvo Hrvatske, radikalno drugačije u odnosu na prijašnje¹³, uvjetovalo je gotovo trenutačan raspad većine dotadašnjih mreža, kako onih stacionarnih oblika (narodne knjižnice s mrežom ogranka po *nekadašnjim seoskim* MZ, sada samostalnim lokalnim samoupravnim jedinicama), tako i mobilnih (bibliobusna služba). Lokalne granice, bilo da se radi o granicama između općina ili između općina i gradova, bez obzira na tradiciju zajedničkih veza i suvremenu upućenost jednih na druge, pokazale su se kao NEPREMOSTIVE, a pokušaji ostvarivanja zajedničkih interesa i potreba udruživanjem kao subverzivna nostalgija za ranijim (samoupravnim) rješenjima.

Neposredni rezultati ovih zakonskih rješenja na mogućnosti razvoja narodnih knjižnica i njihovih mreža su paraliziranje kako djelatnosti tako i razvoja, te pojava širokih "bijelih zona", tj. područja na kojima ne postoji ni osnovni oblik knjižničnog djelovanja, područja čiji stanovnici nisu u mogućnosti svoje temeljne potrebe za knjigom, čitanjem i drugim oblicima knjižnične djelatnosti ostvariti u mjestu stanovanja ili njegovoj neposrednoj blizini¹⁴. Svi dosadašnji pokušaji reorganizacije ovih mreža, barem na području Slavonije i Baranje završili su neuspjehom.

2.3. Pozitivni utjecaj novog Zakona o knjižnicama.

Pojedina rješenja sadržana u novom Zakonu o knjižnicama (obveza osnivanja narodnih knjižnica kao javnih ustanova u općinama i gradovima, obveze osnivača prema knjižnicama naročito u odnosu na financiranje svih vidova njihove djelatnosti, stavovi o hrvatskom knjižničnom sustavu i dr.) ukazuju na stvaranje novih (zakonskih) okvira razvoja narodnih knjižnica i njihovih mreža. Upravo u odnosu na narodne knjižnice novi Zakon nudi najviše novina i potpore.

2.4. Izazovi novih tehnologija na razvoj mreža narodnih knjižnica.

Pojava novih tehnologija i njihov utjecaj na funkcije i zadatke narodnih knjižnica, kao i s njima povezana pojava novih zahtjeva postojećih korisnika, ali i osjećaj za potrebe prepoznatih i potencijalnih korisnika, protivno očekivanjima nije dokinula potrebu stvaranja

¹² Kao osnivači narodnih knjižnica pojavljuju se: samostalno županije; županije i grad; samostalno grad; županije i općine; samostalno općine; općine i grad, te u jednom slučaju i sveučilište.

¹³ Raspad nekadašnjih općina na grad(ove) i nove općine (pretežno seoska naselja okupljena oko zajedničkog, gravitirajućeg središta);

¹⁴ Ranije uočena nejednolikost u razvoju pojedinih sredina u prošlom sustavu sada je još izrazitije naglašena: mreža narodnih knjižnica Hrvatske sastoji se od znatnog, ali ipak ograničenog broja pretežno GRADSKIH knjižnica (od kojih se većina pozitivno odnosi prema izazovima razvoja i značajno unapređuje sve segmente svog djelovanja) i velikih "bijelih" izvangradskih područja

široke mreže knjižnica i drugih jedinica narodnog karaktera, nego je naprotiv još više istakla nužnost stvaranja mreže knjižnica.

Nova tehnologija ponudila je ujedno i učinkovitu tehnološku potporu izvršavanja novih zadataka narodnih knjižnica (npr. CARNet/Internet pristupnost u svakom ogranku i si.).

Ipak su se u odnosu na primjenu nove tehnologije u narodnim knjižnicama i njihovim jedinicama pojavili sasvim prepoznatljivi problemi:

- narodne knjižnice pretežno nemaju sustavno riješen problem financiranja razvoja, naročito nabavke nove tehnologije, kao i potrebne građe na novim medijima (CD-ROM i dr.);
- komunikacijske mogućnosti narodnih knjižnica su otežane;
- pristup informacijama (CARNet/ Internet) je skup i dr.

PREMA NOVOM KONCEPTU RAZVOJA MREŽA NARODNIH KNJIŽNICA

1. Osnov izgradnje mreža narodnih knjižnica u Hrvatskoj trebale bi činiti **gradske mreže narodnih knjižnica** koje sačinjavaju: središnja gradska knjižnica s pripadajućim gradskim ograncima, stacionarima, bibliobusnim stajalištima i si. i njima pridružene općinske knjižnice i njihovi ogranci i/ili bibliobusna stajališta gravitirajućih općina.

2. Oblici institucionalnog povezivanja unutar jedinstvene (gradske) mreže narodnih knjižnica mogu biti:

- "čiste" gradske mreže narodnih knjižnica (središnja knjižnica + gradski ogranci).
- općinska knjižnica kao OGRANAK gradske knjižnice (međusobni odnosi definiraju se u ugovoru između općine i gradske knjižnice uz garanciju grada kao osnivača;
- općinska knjižnica je samostalna jedinica (ustanova) stručno vezana uz gravitirajuću gradsku knjižnicu (koordinacija nabave, centralna obrada, zajednička baza, suradnja na izradi zajedničkih principa vezanih uz sve segmente knjižnične prakse, centralna zaštita i restauracija građe, središnji depozitorij neaktualne građe i dr.) - ugovor između općinske knjižnice i gradske knjižnice o "poslovnoj suradnji" i realizaciji programa;
- općinska knjižnica kao nosilac mreže općinskih knjižnica i njihovih ogranaka (općina kao gravitirajuće središte) - ugovor između više općina ili više knjižnica.

Ugovori koje s ciljem reguliranja međusobnih obveza trebaju osim općih podataka sadržavati i točno određene stavke o podjeli i/ili prepuštanju dijela ili ukupnih osnivačkih i vlasničkih prava, upravljanje knjižnicom, nadzor i kontrolu nad knjigovodstvenim i stručnim poslovanjem, financiranje i razvoj. Ugovori bi ' se trebali izrađivati TIPSKI.

3. Organizacioni oblici mogu biti različiti:

- stacionarni (ogranci, stacionari, knjižni ormarići i si.)
- mobilni - bibliobusno stajalište;
- mješoviti,

pri čemu se u svakom slučaju moraju poštivati zahtjevi Standarda.

4. Obnova nekadašnjih ili izgradnja novih mreža trebala bi se rukovoditi sljedećim preporukama:

- nije ekonomično opravdano osnivati samostalne knjižnice/ ogranke u naseljima s manje od 5.000 odnosno 2.500 stanovnika osim u slučaju kada tim naseljima gravitiraju druga manja naselja (tzv. mikro-središta);
- izgradnja mreža zasnovanih na stacionarnim oblicima trebala bi se planirati u općinama, odnosno gradovima s manjim brojem velikih naselja, dok se za općine, odnosno gradove s velikim brojem manjih naselja savjetuje uspostavljanje bibliobusne

- službe kao osnovice mreže;
- motivi otvaranja knjižnica/ ogranaka, knjižnih stanica, stacionara ili bibliobusnih stajališta moraju biti utemeljeni na stvarnim potrebama potencijalnih korisnika s određenog područja, kao i smišljenoj politici razvoja mreže i organiziranom marketinškom pristupu;
- sve novoformirane jedinice / općinske knjižnice moraju biti organizaciono, stručno, te po mogućnosti institucionalno povezane sa središnjom gradskom knjižnicom gravitirajućeg grada kao dio jedinstvene gradske mreže;
- pri izgradnji i formiranju pojedinih ogranaka i dr. jedinica mreže može se kao privremeno rješenje prihvatiti i zajedničko djelovanje narodne i školske knjižnice u onim sredinama u kojima se škola pojavljuje kao osnovica kulturnog i općedruštvenog života sredine, kao i prostorna i druga rješenja koja u potpunosti na zadovoljavaju zahtjeve standarda;
- trajna rješenja se mogu zasnivati samo na potpunom zadovoljavanju zahtjeva propisanih Standarda u odnosu na sve elemente djelatnosti: prostor, fond, oprema, djelatnici, sredstva za djelatnost.

BIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA:

1. STANDARDI za narodne knjižnice u RH // Vjesnik bibliotekara Hrvatske XXX (1990), 210-226.
2. UNESCO Manifest za narodne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske XXXVII (1994), 251-254.
3. ZAKON o knjižnicama. // Narodne novine 105 (1997). Dragutin Katalenac

Zusammenfassung

INSELN IM STROM - INSELN IM NETZ : ENTWICKLUNG DER VOLKSBIBLIOTHEKSNETZE IN NEUEN UMSTÄNDEN

Das kroatische Bibliothekswesen und die kroatischen Bibliotheken sind in der Krise globalen Charakters. Der Einfluss der Krise ist besonders in den Volksbibliotheken ausgedrückt, und besonders im Segment des Zustands und der Entwicklung ihrer Netze auf lokalem, gespannschaftlichem und staatlichem Niveau. In der Arbeit werden auf bekannten Entwicklungsprinzipien der Volksbibliotheken (UNESCO, kroatische Standarde) und nach der durchgeführten Analyse der Vorkriegs- und Nachkriegssituation grundsätzliche Prinzipien der Vernetzung von Volksbibliotheken vorgeschlagen.

Summary

ISLANDS IN FLOW - ISLANDS IN NET: DEVELOPMENT OF NETS OF PUBLIC LIBRARIES IN NEW CONDITIONS

Croatian librarianship and libraries are in the crisis of a global character. The influence of the crisis is especially expressed in public libraries, as well as especially in the segment of state and development of their nets on the local, county and state level. The work proposes basic principles of developing nets of public libraries which is based on the well known principles of development of public libraries (UNESCO, Croatian Standards) and after the conducted analysis of situation prior to and post the war.